

barligen var korkåpan icke en skrud, som tillkom det gemena prästerskapet, enkannerligen kaplanerna. I alla händelser kan man konstatera, att korkåpan ej kan betraktas såsom blott en rest från förreformatorisk tid. Det har verkligen funnits — även för huvudstadens vidkommande — »en levande tradition» för bruket av denna skrud. Man får också här taga med i beräkningen, att i Stockholm voro resurserna för ett rikare gudstjänstliv vida större än på landsbygden.

Under 1700-talet skedde mestadels en förskjutning. Många kåpor såldes. I somliga församlingar omändrades de till mässhakar eller till altarkläden. Så var t. ex. förhållandet i Ridderholmskyrkan. Endast de stora och förmögna församlingarna synas på denna punkt ha bevarat traditionen.

Dock kan man påstå, att korkåpan ännu ett stycke in på 1800-talet *icke helt* var reserverad för biskoparna. År 1835 använde sålunda kyrkoherden i S:ta Clara denna skrud, fastän nu icke längre i egenskap av kyrkoherde i Stockholm. I inventarieförteckningen från samma år heter det nämligen, att kyrkans korkåpa är avsedd »för Pastor såsom warande vice Preses i Stockholms stads consistorium». Den gamla rangordningen upptog S:ta Claras församlings kyrkoherde såsom den förnämste i konsistoriet näst efter pastor primarius i Storkyrkan.

D. Lindqvist.

Anteckningar om präst- och klockaredräkt i Stockholm.

År 1642 klagade ärkebiskop Laurentius Paulinus Gothus i prästeståndet över de »stora hofmansmössor», som somliga präster bära. Prästerskapet äro så klädda, heter det vidare, att man icke kan skilja en präst »ifrån een fougde eller borgare»¹⁾. Ärkebiskopen rekommenderar prästerna att ha en liten mössa under hatten och en underkjortel under kappan.

I Stockholm synes det nu under senare delen av 1600-talet ha varit vanligt, att prästerna buro en liten mössa under hatten. Härvidlag har dock funnits en viss skillnad mellan kyrkoherdar och kaplaner. År 1685 klagade sålunda kyrkoherden i Kungsholm på sin kaplan Anders Högman, att denne burit mössa under hatten. Kyrkoherden ifrågasätter, »om Capellanerne är tilläteligt bära myssor, fast Pastores dem bruka»²⁾. Anders Högman kommer in i kyrkan såsom en påve »med hatt och myssa på huvudet» heter det vidare.

1) Prästeståndets prot. A I: 1641—1649 i Prästeståndets arkiv i R. A.

2) Stockholms konsistorii prot. 13/7 1685.

Mot slutet av 1600-talet blev frågan om präster och peruker aktuell i Stockholm. Jesper Svedberg berättar i sin Lefwerne-Beskrifning, att han alltid predikat »med bart hufwud» utan peruk¹⁾. Redan år 1675 hade några skånska präster, som tillfälligtvis voro uppe i Stockholms konsistorium, blivit förmanade, »att dhe intet må bruka Peruker och Calotter»²⁾. Och på 1690-talet klagade kyrkoherden i Riddarholmen över, »att unga Präster utan orsak och twång löpa med peruker»³⁾. Seden att prästerna vid gudstjänsten buro peruker hade synbarligen kunglig sanktion. I hovkonsistoriet meddelades nämligen år 1695 såsom konungens uttryckliga befallning, »at presterna, som mässä, få gå med messhaken ifrån altaret, effter det är swårt för dem, som peruker hafwe att taga den af sig»⁴⁾. Seden var tydligen annars den, att man klädde av sig mässhaken invid altaret.

Prästkappan hade på 1600-talet ännu icke blivit ett liturgiskt plagg. Känd är den förmaning, som Daniel Anander fick i konsistoriet år 1685, att »bära kappan hwar han går»⁵⁾. Men redan på 1640-talet hade det väckt ett visst uppseende, när den orolige prästen Johan i Klostret eller Riddarholmskyrkan uppenbarade sig på staden »uthan Presthabijt i ylleskiortan»⁶⁾.

Prästkappan tillhörde alltså den prästerliga vardagsdräkten. Frågan var nu, om *icke prästvigda* skulle få använda samma dräkt. År 1692 tillfrågades den gottlänske studenten Hans Lind i Stockholms konsistorium, om han var vigd till präst, eftersom han går »med Präste Embetes Klädedrächt, nembl. krage och footsijd kappan». Då en undersökning visade, att han icke var vigd präst, förbjöd konsistoriet honom bära prästerliga kläder, »in till dess han wijzer een laglig kallelse, och får veniam concionandi eller ordinerad blifwer»⁷⁾. Några år senare blev samme student åter beskylld för att gå omkring »med lång kappan» och tillsagd att lägga av prästdräkten, till dess han kunde uppvisa venia från den gottländska superintendenten⁸⁾. Någon bestämmelse om prästdräktens bärande eller icke bärande fanns ej. Men man hänvisade här ofta till Kyrkolagen 1686 kap. XIX § 1: »Ingen må träda til Prediko-Embetet, som icke är lagligen och ordenteligen kallad och begärad, och af sin Biskop eller Superintendent skickelig befunden, god kiänd och wigder». Tydligen var det nog — såsom ovan-

1) Utg. av G. Wetterberg 1941, sid. 404.

2) Stockholms konsistorii prot. 16/10 1675.

3) Stockholms konsistorii prot. 8/11 1693.

4) Hovkonsistoriets prot. 10/4 1695.

5) Stockholms konsistorii prot. 20/5 1685.

6) Ibm, 13/3 1640.

7) ibm 20/6 1692.

8) ibm 6/1 och 2/5 1694.

stående visar — att vederbörande student fått biskopens venia¹⁾. Från början av 1700-talet kan lämnas ett annat exempel. I prästeståndet anklagades år 1710 en student från Linköping för att han predikat i Maria kyrka — klädd i kappa och krage. Maria församlings präster misstänkte emellertid, att studenten icke var ordinerad, »emedan han intet wil gå för altaret»²⁾. Misstanken blev också bekräftad. Anmärkningen är intressant. Den synes nämligen visa, att endast den ordinerade prästen fick förrätta altartjänst. Tillfälliga predikobiträden bland studenter och andra kunde utföra predikan jämte därtill hörande böner på predikstolen. Men altaret var förbehållet den ordinerade. I vissa fall synes predikande studenter ha burit *krage utan kappa*. Om en sådan berättas i Stockholms konsistorium år 1710³⁾.

Den medeltida klockaren hade sin särskilda dräkt. Men upplysningarna om klockaredräkten efter reformationen äro knapphändiga. Agnes Branting säger härom: »I hvilken mån ämbetsdräkten bibehölls känner jag ej»⁴⁾.

Ännu i början av 1700-talet har emellertid några av Stockholms klockare burit en särskild ämbetsdräkt. Vid en förteckning över psalmer till stora böndagen den 9 juni 1711, vilken skickades ut till stadens församlingar, är antecknat i kanten: »NB. Klockarens kappa och krage»⁵⁾.

Förklaringen till denna intressanta anteckning kommer vid ett konsistoriisammanträde några månader senare. Här frågade preses, dr. M. Iser, »om icke klockarna böra gå *uthan kragar*, emedan eljest ofta *ingen åtskilnad är emellan Prästen och Klockaren*»⁶⁾. Vid samma tillfälle berättade kyrkoherde Walberg följande: När han för en tid sedan hade stått på Malmtorget, hörde han en av vakterna där ropa till den andra: »Kom ut, så skolen I få se en full präst». Kyrkoherden hade då upplyst vakterna därom, att det icke var en präst utan en klockare. Personen ifråga befanns nämligen vara »*en af de klockare, som bära kragar*». Och han var så drucken, att han knappt kunde gå.

Konsistoriet beslöt nu, »att *klockarne skola afläggia sine kragar*» — detta dels för att förebygga dylik förargelse, dels också för att starkare markera skillnaden mellan präst och klockare. Intressant är nu vidare den upplysningen, att endast fyra klockare i Stockholm »*behållit*» kragarna, nämligen i Storkyrkan, S:ta Clara, Jakob och Tyska kyrkan: »*men de andra bruke dem intet*».

1) Brilioth, (Svensk kyrkokunskap, sid. 204), påpekar, att det icke finns något hinder för »icke prästvigda, som med behörigt tillstånd förrätta gudstjänst» att bära den prästerliga vardagsdräkten.

2) Prästeståndets prot. 26 april 1710: A: 9. 1710 i R. A.

3) Stockholms konsistorii prot. 4/5 1710.

4) Agnes Branting, Textil skrud, sid. 132.

5) Acta consistorii Holmensis 1711.

6) Stockholms konsistorii prot. 24/10 1711.

Man kan sålunda konstatera, att klockarna i Stockholm under 1600-talet burit en ämbetsdräkt, bestående av kappa och krage — en dräkt, som tydligen mycket liknade prästdräkten. Ännu år 1711 bars denna dräkt av klockarna i Stockholms tre huvudförsamlingar jämte Tyska kyrkan.

D. Lindqvist.

Norskt dekorationsmåleri under trehundra år.

Statskonsulenten och konservatorn vid norska Riksantikvarie-ämbetet *Domenico Erdmann* kan se tillbaka på en lång och gagnande verksamhet, som största delen kommit den gamla norska kyrkokonsten till godo. Sedan han för några år sedan dragit sig tillbaka, har han haft tillfälle och tid ta sitt livsverk i betraktande, och denna överblick har blivit en stor och fängslande bok med titeln *Norsk dekorativ maling fra reformasjonen til romantikken* (Jacob Dybwads forlag, Oslo 1940).

Det är ett väldigt material Erdmann rör sig med. Norges alla bygder äro representerade. Den skiftande mångsidigheten är överraskande. Det sätt varpå de olika provinsmästarna utgestaltat utifrån kommande impulser är nästan förbryllande. Kanske är det icke något överord av Lexow, när han säger, att den norska folkkonsten från renässansen till romantiken är den förnämsta i världen i konstnärligt hänseende. Av det material, som Erdmann dragit fram, äro naturligtvis icke alla exempel på äkta folkkonst. Många målningar äro utförda av städernas hantverksmålare, vilka röja ett större eller mindre beroende av den europeiska stilkonstens motivförråd. Men alla äro präglade av en anda, som i självständig styrka och egenart söker sin like. En noggrann penetrering av hela det i denna bok framlagda målningsmaterialet skulle omfatta en uppdelning av olika skikt och grader i denna rika provinskonst för att följa stilkonstens vandring i bygderna, hur bygdekonstnärerna uppfattat och vidarebefordrat dess former, vilka steg för steg omarbetats. Endast i förbigående har sådana undersökningar företagits i föreliggande verk. Men desto större tonvikt lägges här på det konstitutiva och väsentliga i utvecklingen, nämligen färgen. Den norska renässansens typiska färgställning sådan den framträder exempelvis i Mariakyrkans i Bergen målningar från 1570-talet är ockragult, caput mortuum och svart eller som i dekorationen i kyrkan i Moster (o. 1600) grått, svart och rött. Denna färgsammanställning är emellertid delvis ett arv från gotiken, som f. ö. också är representerad i denna kyrkas dekoration. Koloriten utgöres här av kalkfärg i blått, grönt, brunrött och gult. Barocken i denna kyrka företrädes av altarskåpet och den prakt-